

$$9(47.925)$$

29348.

981

Impur 6.

Wyprowadz: (Zmierz)

10 n.

A close-up photograph of a light brown, textured surface, likely the endpaper or cover of an old book. A dark, hand-drawn grid pattern is visible, consisting of several horizontal and vertical lines. A prominent diagonal crease or fold line runs from the top left corner towards the bottom right, bisecting the grid. The paper has a slightly mottled appearance with some minor discoloration and small dark spots.

ՅԵՂ. ՉՈՒԲԱՐ

399

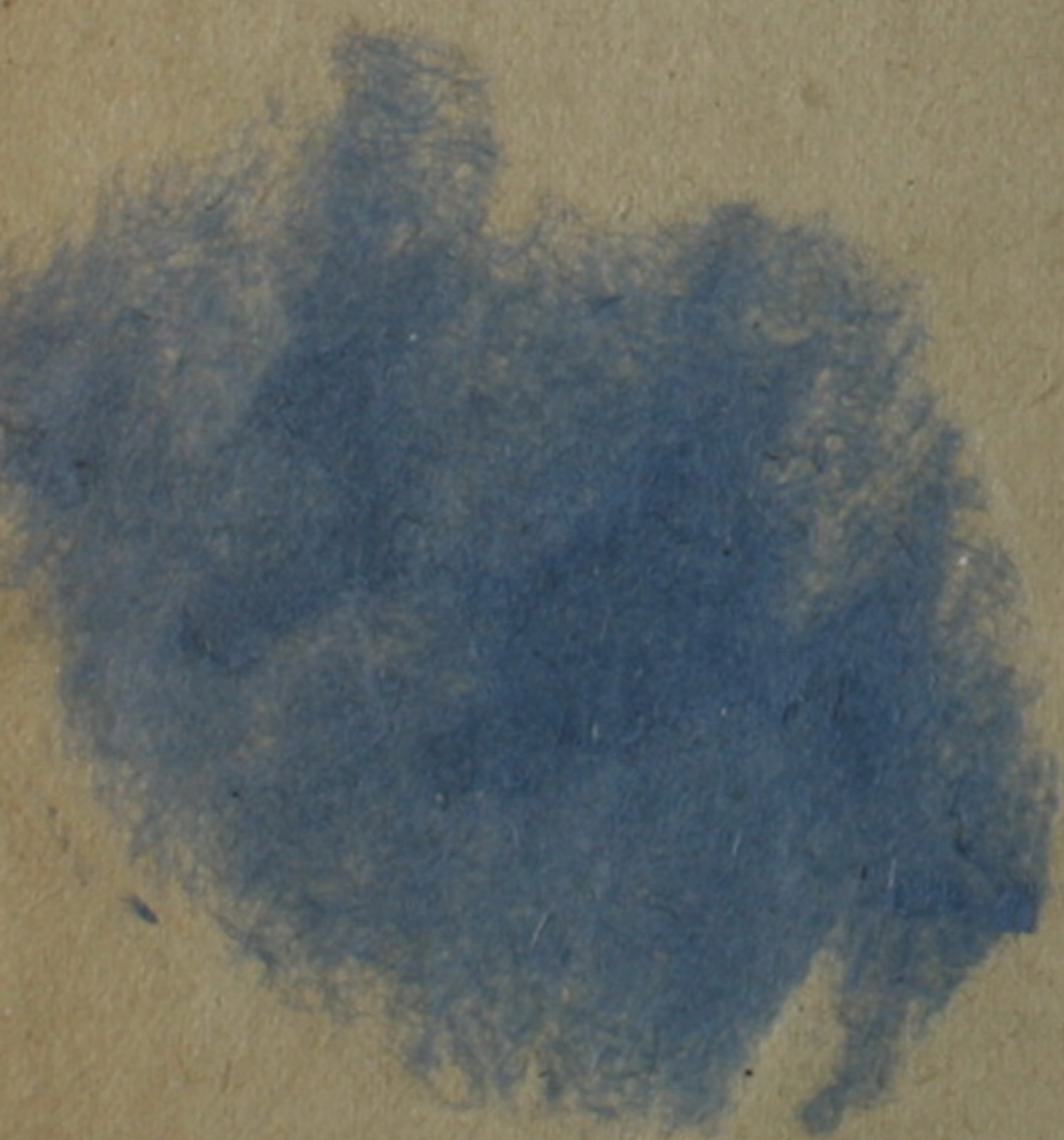
ՍԿՋԲՈՒՄ

(Հոլեր)

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ 1926 թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀ. ՍՈՑԻԱԼԻՍՏ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ:
Պրոլետարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք:

Photo group of the year

ՅԵՂ. ՉՈՒԲԱՐ
891.99

ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961

Ս Կ Ջ Բ ՈՒ Մ

(Հուլիս)

6118 29,348
A I
6956

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՇՐԵՎԱՆ 1926 թ.

Գրառւել. № 384 Պ. № 1362. Պէտհրաւ. № 300. Տիր. 5,000

Պէտհրաւի IV սպարան Լեւոնականում

ՍԿԶԲՈՒՄ

(Հուշեր)

Հայաստանի առաջին պարլամենտի «անդրա-
նիկ խորհրդարան Հ. Հ.» նախընտրական պաշ-
քարը վերջանում էր: Հաղթող դուրս էր գալիս
դաշնակցությունը. մեծ ու փոքր դաշնակցական-
ները ցնծում էին, նրանց քեֆին քեֆ չէր հաս-
նի: Մեր կուսակցությունն ընտրություններին
չէր մասնակցել, իսկ «Սպարտակ» բանվորագյու-
ղացիական չերիտասարդական կազմակերպու-
թյունը Վորոշել էր պարլամենտի բացման օրը
թուղցիկ բաց թողնել՝ կորչի պարլամենտարիզմը,
կեցցե խորհրդային իշխանությունը, կեցցե պրո-
լետարիատի դիկտատուրան լողունգով:

Այդպես ել արինք:

Կոչը գրեց ընկ. Աղասի Խանճյանը: Նշա-
նակված օրն ու ժամին մեր Կոմիտեյում հա-
վաքվեցինք, կարդացինք ու հաստատեցինք կոչը:
Գրաշար ընկ. Գարեգինն իրեն հատուկ ճարպի-
կությամբ տպեց կոչը մի քանի հարյուր օրինակ:

Ղուկասը մի մասն ուղարկեց գավառները, իսկ մեծ մասը կպցրինք գիշերով Յերեանի գլխավոր փողոցներում ու պետական հաստատությունների դռներին: Ղուկասը խնդրեց, վոր իրեն թողնենք պարլամենտի դռները զարդարելը: Այդ բավականությունից չզրկեցինք մեր բոլորիս սիրելի Ղուկասին: Առավոտյան սուսիկ - փուսիկ Ղուկասի հետ դուրս յեկանք տեսնելու, թե ի՞նչ գործ են տեսնում մեր թռուցիկները:

Յերբ պարլամենտի դռն մոտով ելինք անցնում՝ ծիծաղա չկարողացա զսպել. մեր Ղուկասը ծուռ խաչի ձևով կպցրել էր մի տասը թռուցիկ: Ղուկասն ինքը ծիծաղը զսպելով, թե՛ վրս կմշտեց ու աչքով արեց թե սո՛ւս արա:

Ամեն տեղ մեր թռուցիկները զարմացած ընթերցողներ ելին հավաքել, սա ի՞նչ բան է, գժվել են ինչ է, սա ի՞նչ կազմակերպություն է՝ յերիտասարդների Սպարտակ միության Յերեանի կոմիտե:

«Անկախ Հայաստանը իր մեղրամիտն էր ապրում և հանկարծ ինչ-վոր «լակոտներ» մուռտառում են ազգային մարդկանց պայծառ տրամադրությունը:

Հանձարում դաշնակցական ազիտատորները գործի վրա ելին: Նրանք գովաբանում ելին իրենց կուսակցությունն ու նրա հաղթանակը: Յերբ մի ես-եր ազիտատոր փորձեց իր զուռնան

փշել, մատուղերխտները ձեռաց նրա ձեռքը կտրեցին ու քշեցին Ղանթարից:

Ղանթարը դաշնակներին:

Իսկ մենք մեր գործն ելինք տեսնում. անաղմուկ սողոսկում ելինք ունկնդիրներին մեջ. սրբանք հասարակ մարդիկ ելին, արհեստավորներ, քաղաք չեկած գյուղացիք. վոգևորութուն չկար: Ամեն մարդու ձեռք թռուցիկ չեա ճխտի. մարդու դեմքին նայիր, չերբ նա դաշնակցականի ճառ ելսում, կըհասկանաս թե, կարելի՞ չե նրան տալ բալլշեվիկական թռուցիկ: Ղանթարի տակ կազմակերպվեց դաշնակցական թափոր ու զուռնաչիներին առաջնորդությամբ շարժվեց դեպի դաշնակցության կոմիտեյի շենքը: Մենք մեր թռուցիկներով թափորի մեջն ենք: Կոմիտեյի պատըշգամբից խոսում ե Սեպուհը մենք ու մեր թռուցիկը զայրացրել ենք «ազգի պարծանք» խմբապետին, կայծ ու կրակ ե թափում նա «հայ ժողովրդի թշնամի լակոտների» գլխին, վորոնք (անշուշտ) «գործում են թուրքերի և ռուսների վոսկիներով»:

Իսկ մենք «ազգի դավաճան լակոտներս» թե լսում ենք զայրացած խմբապետների ճառը և թե շարունակում թռուցիկներ բաժանելը:

Դա մեր կազմակերպության առաջին ինքնուրույն քաղաքական չեղույթն էր. այդ հաշվի

առան թե մեր կուսակցական փոքրաթիվ ընկեր-
ները, թե դաշնակցական բյուրոն ու կառավա-
րությունը:

Անվերջ դեղերտիր մնալ չես կարող, չեմք
համարյա ամեն որ քաղաքում դեղերտիրներ են
վորսում:

Մի որ ել ինձ բռնեցին ու տարան Յերե-
վանի զինվորական Պետի վարչությունը: Թե-
պետ չես մի ժամանակ արտիլլերիատ ելի չեղել
և բնական է, վոր հիմա ել ինձ արտիլլերիայի
տանեցին, բայց արտիլլերիատ աֆիցերը ինձ չը-
համաձայնեց վերցնել:

— Ստուգենա չեմ ուզում, ասեց ու ձեռք
քաշեց ինձանից:

Գնացի զինվորական պետի մոտ, թե ի՞նչ
կըհրամի անել:

Կարճահասակ, ճպճպան անգուշն աչքերով
մի ուս գեներալ եր պետը:

Գլուխը բարձրացրեց սեղանի թղթերից,
ակնոցները քաշեց նեղլիկ ճակատին ու վռտիցա
դուխ դիտելով բարկացած՝

— Գլխիս նստեք:

Անելիք բան չեր ասածը, դրա համար ել ձայն
չհանեցի:

— Ո՞վ եք, ի՞նչ եք:

— Ուսանող եմ, Ռուսաստանից չեկած:

Ծերուկս այս անգամ միքիչ փափկած ձայնով հարցրեց թե վճռադատացի չեմ, չե՞րբ եմ չեկել Ռուսաստանից:

— Իմ վորդիս ել Ռուսաստանումն է, իմացրեց նա ինձ: Ծերուկը չերևի կարոտել եր Ռուսաստանին, իր վորդուն:

— Ի՞նչ ծառայության մեջ եք Յերևանում:

— Պետական արխիվի համար գրքեր եյի հավաքում:

Իվանովը (այդպես եր գեներալի ազգը) քիչ մտածեց ու կարծես գյուտ անելով առաջարկեց ինձ մնալ իր վարչության մեջ իբրև գրադարանապետ ու իբրև կրտսեր գրագիր:

Հավ չեղավ, Յերևանում կըմնամ ընկերներին մոտիկ, թե չե ով գիտե, վոր շան ծակը կարող եյին բռնել:

Աղյուստանտը հրամանով ծառայության մեջ մտցրեց ինձ ու առաջարկեց շորերս ու անկողինըս տեղափոխել վարչության սենյակներից մեկը, ուր գրագիրներն եյին ապրում:

Առավոտյան չերկար փնտռելուց հետո աղյուստանտը գտավ «գրադարանի» բանալին ու ինձ հանձնեց:

Գրադարան եմ ապում հա՛...

Պապուս տարվա մի պահարան, տարիների փոշիով ծածկված: Բաց արի ու քրքրեցի: Հար-

յուրի մոտ զինվորական կրօնական ու բարոյա-
խոսական գրքեր, մի քանի հատոր արկածային
ռոմաններ: Արևս վկա, ամենանոր գիրքը այստեղ
1904 թ. եր վերաբերվում, այդ թվականից հետո
այս լույս ու գիտության պահարանը նոր գիրք
չեր մտել:

Այնուամենայնիվ ծառայությունը՝ ծառայու-
թյուն ե, վերջապես մի գործ պիտի անելի: Մի
շաբաթ քեփով զբաղվեցի՝ գրքերը ցուցակագը-
րեցի, համարակալեցի, դասավորեցի:

Ո՞վ պիտի աչք գցեր այդ պահարանի մեջը
ինչ կար, վոր ինչ կարդացին, կամ կարդացողն
ո՞վ եր: Պահարանի ներքևի աչքում՝ 1890 թ.
վերաբերող զինվորական հրամանների տակ ի-
րենց տեղ գտան մեր կարմիր բրոշյուրները: Կամ
գրադարանապետը ճոխացնում ե իր գրադարանը:

Առավոտյան ժամը 7-ից սկսվում ե մեր
վարչության կյանքը: Այդ ժամին 3 գրագիրներա
արդեն նստած ենք մի մեծ սեղանի առաջ և մեր
թղթերն ու «գործերն» ենք բաց անում:

Սկսում են գնալ մեծերը:

Գլուխդ նոր ես կոխել թղթերի մեջ, հան-
կարծ ականջիդ տակ տրաքվում ե.

— Встать. Смирно-о-о...

Կանչողը մեր ավագ գրագիրն եր. տեղիցդ
վեր ես ցատկում ու ցից կանգնում, վոնց վոր
ցից կուլ տված լինես:

Կատվի քաջերով անաղմուկ, փափուկ կո-
խելով իր կարճիկ վոտների վրա, կողքե-կողք
ներս ե մտնում գեներալը, աչքի ծայրերով մեզ
նայում և կարճ ցածրաձայն՝

—Здравствуйте

Գցելով մեր ուխին, անցնում իր սենյակը:
Մի չերկու շաբաթ անցավ մինչև չես սո-
վորեցի ժամանակին տեղիցս վեր ցատկել, ձեռ-
ներս „ПО ШВАМ“ պահել, ցից կուլ տալ և պետին
«աչքերով ուտել»: Յեվ իմ անշնորհությունս եր
պատճառը, վոր պետը մի վայրկյան ավելի չեր
շնորհում մնալ մեր սենյակում, վորպեսզի բացի
վողջույնի հայացքից՝ կշտամբական հայացք ել
ներս հատկապես իմ և ավագ գրագրի կողմը, թե
ինչամիտ չես, վոր սրան դիպցիպլին չես սովո-
րեցնում:

Նույնպես անաղմուկ, ինչպես իր տերը ման-
րիկ քաջերով, գնդակի նման զլորվելով ներս ե
վազում գեներալի շնիկը, գանգուր մազերով,
վզին կապույտ ժապավեն:

Իմացած չեղեք, վոր հինգ ըոպե չանցած
դուք բախտ պիտի ունենաք տեսնելու գեներալի
կնոջը և իր անբաժան շուկայի կողովը:

Ուրեմն ժամը 8-ն է:

Ձանձրալի չեն անցնում են որերը, չերբ
խմբով դեզերտիրներ չեն բերում: Ամբողջ ուր

գործ ունեւ թղթե մարգկանց հետ, զանազան
ցուցակներ չեւ կազմում, սպաների, զինվորների,
գորակոչից արտոնություն ստացող ծառայող-
ների:

Լցվում եւ ատելությամբ դեպի այդ «ան-
փոխարինելի» «մասնագետները», վորոնք ազատ
պիտի ապրեն ու ման գան փողոցներում, իսկ դու
«իշի նահատակ» լինես:

Բայց ապա խումբ-խումբ ներս են բերում
ու վարչության բակը լցնում դեզերափրներին:

Սրանք ել չեն ուզում «իշի նահատակ» լինել:

Գյուղացի դեզերափրներ:

Սրանք իրենց հետ բերում են խոնարհու-
թյուն ճակատագրին, ծուլություն, ապատիա, փա-
լաս ու վռլին: Իրենց ամբողջ այս եությամբ
նրանք նստում ելին, ձգվում, բբդում պատի
ստվերի տակ ու սպասում, սպասում մինչև «կա-
միատը» դա իրենց բախտը վորոշի:

Գալիս ե «կամիատը», նստում պատշգամ-
բում դրված սեղանի շուրջը: Մեր ստարշին հրա-
մայում ե.

— Խուժան, ոչերեդ կանգնի, շուտ, պո դվա:

«Խուժանը» բարձրանում ե ծուլ, մեծ դրժ-
վարություններով զույգ-զույգ կանգնում ե ա-
ռանց շտապելու մոտենում որհառական սեղանին:

Ուրիշ բան են քաղաքացի դեզերափրները:

Սրանք մեծ մասամբ տաճկահայեր են, «վանեցիկներ»:

Յերևանցի քաղաքացի շատ քիչ կը տեսնես գեղերտիրների մեջ:

Բռնվածներն ել ճանապարհին հալչում են մինչև մեր «վոչինսկու» ձեռքն ընկնելը: Ծանոթ աֆիցերները հո քնած չեն — ընկերությունն ու խնամիությունն իր գործը տեսնում ե:

Քաղաքացի գեղերտիրն աշխատում է ալատըշ-դամբին ու սանդուղքներին մոտ մնալ, դեռ մինչև կամիսիան գալը քաղաքացի գեղերտիրը իր վկայականը ձեռին ու լեզուն միշտ սարքած՝ այս կամ այն գրագրի կամ աշխատակից սպային է ղրկում:

— Թյուրիմացություն է, ազատեցեք:

Իսկ չերբ կամիսիան սկսում է աշխատել, սեղանին առաջինը կը մոտենան «թյուրիմացության այդ զոհերը»:

Աչքդ կը կոխեն մի տասնյակ վկայականներ, ծննդականներ և այլն:

Կար վկայականների մի տեսակ, վոր վարկաբեկված եր մեր կամիսիայի, հատկապես վոչինսկու աչքում — դա արևմտահայ խորհուրդներից ու արևմտահայ հայրենակցական միություններից տրված վկայականներն են: Դրանք մեծ մասամբ կեղծում են ին արևմտահայերի հասակը:

Մեր վոյինսկին զգվում էր թե այդ վկայականներից և թե մանավանդ նրանց տերերից Յեվ չեր ել թագցնում իր զգվանքն ու ատելությունը:

— Յերիտասարդ պարոն, դիմում եր նա քաղաքացի դեղերտիրին ու կողքին նստած դարաբաղցի արդյուտանտին աչքով անում թե թարգմանի—յերիտասարդ պարոն, դու քաղաքացի չես, ինքդ ել տաճկահայ, դու պիտի հասկանաս, վոր քո հայրենիքը պաշտպանելու համար զորք ե պահանջվում, զորքն ել հո զինվորներից ե կազմվում, զինվորական շորերից խրտվիլակներ չենք ուղարկելու մեր գնդերը: Ինչո՞ւ չես փախչում քո պարտականությունիցդ, ախր ենքան զոհեր են տրված, ինչո՞ւ համար՝ Տաճհայաստանը ազատվի, հիմա ել զոհեր են պետք, վոր հայ ժողովրդի դարավոր թշնամուց այս պետության սահմանները պաշտպանենք:

— Первая с вас не оставят, — վերջացնում էր նա իր ցիցերոնյան ճառը:

— Ադա քյոփոյողլու, ասըմ ա գեներալը, թարգմանում էր արդյուտանտը, խե դյուք ձեռք առել ձեր կառավարությունը—խի մեր դարաբաղցի տղերք պիտի կոտորվեն վանիցենների, յերևանցիների համար, շուն-շան վորդիք, խի՞ սալգատ չեք քինում, ձեր դյուքաններում, կնանոց ծոցում պահ եք գյալի:

Քաղաքական ազիտացիոն ճառ ասելն իհարկե
 չեր մտնում մեր վոյինսկու պարտականու-
 թյունների մեջ այնպես, ինչպես նա ինքն
 եր հասկանում իր պարտականությունը։ Հին
 ձուլվածքի մարդ եր նա. իբրև պրապորշչիկ նա
 մասնակցել եր Ղարսի գրավմանը 1877 թ. ուս-
 տաճկական պատերազմի ժամանակ, իսկ շուրջ
 քսան տարի՝ զինվորական պետ Անդրկովկասի
 դանազան քաղաքներում։ Առաջ նա գիտեր,
 վոր տարվա վորոշ ժամանակին իրեն կրներկա-
 յանան վորոշ թվով զինվորացուներ. ինքը նը-
 րանց կըջուկի ըստ հասակի, կազմվածքի, առող-
 ջության՝ սրան արտիլլերիա, նրան հետևակ,
 մյուսին ձիավոր՝ կավալերիա և կամ գրենաճիւր և
 պրծավ գնաց, գիտեր, վոր սուս ու փուս ամեն
 մեկն իր տեղը կըգնա։

Քաղաքացիներին ել ուղարկում եյին գնդե-
 րը, բայց միքանի ուր չանցած՝ տեսար եղ գե-
 դերտիրը՝ փոլթա ե տալիս բուլվարում, կամ
 կանգնած եր դուքանում արհամարհանքով նա-
 յում ե քեզ—թե՛

—Կերա՞ք, բռնեցի՞ք, սալդատ տարա՞ք։

Վորևե արևմտահայ գործիչ ազատել ե նը-
 րան։ Այդպես ել իմացած չեղեք։

Իսկ հիմա կառավարություն ել կարծես
 թե կա, զինվորական մինիստր ել կա, հրաման-

ներ ե տալիս, ինքը վոյինսկին ել արդեն գենե-
րալ ե դաշնակցական կառավարության կամոք
(հրամանով № 1020), բայց ես ժողովուրդը
հրաման-մրաման չգիտի, և խեղճ գեներալս ստիպ-
ված ե մարդկանց հասկանալի ճշմարտություն
հասկացնել՝ վոր քաղաքացին իր հայրենիքը պաշտ-
պանելու համար բնականաբար զինվոր պիտի
գնա:

Գեներալության քաղցրությունը ել են չե,
ծառայությունն ել՝ հէչ:

Իսկ ժողովուրդը, զինվորները...

—Առաջ ել գյուղացիներ կային, զինվոր ե-
լին գալիս ահա—կրճքները՝ սաժեն, փորձում եր
սաժենաչափ պարզել իր կարճ ձեռները գենե-
րալը, ամուր, վոնց վոր քար (գեներալը սեղ-
մում ե իր փոքրիկ բռունցքները և կտրիճի ար-
տահայտություն տալիս եր անգույն կատվի աչ-
քերին): Իսկ հիմա ճանճ ե, ժողովուրդ չե, ան-
հուսալի յեզրակացնում ե գեներալը, յերբ վեր-
ջացնում եր նիհար, սովալլուկ, կեղտոտ փալաս-
ներով իրենց մերկությունը ծածկած գյուղացի
ների քննությունը:

—Վոչ մի արտիլլերիստ, վոչ մի կավալերիստ,
զրենացյոր հո՝ չկա ու չկա, նորոգում եր իր
դարդերը դժբախտ գեներալը:

Վայ են զորքին, ամառն են հացին, անտակ

տակառ է, զորք չէ, մի կողմից լեցնում են՝
մյուս կողմից դուրս թափվում, չերեք դեզեր-
տիր, եսոր զինվոր, վաղը նորից դեզերտիր...

*
* *

Քաղաքացին ակումբի դռնից, վոր մտնես՝
ձախ մի գնա, գնա ուղիղ, հիտո ձախ, բարձրա-
ցիր փայտե խարխուլ սանդուխներով — գլուխդ
ցած պահիր ու մեջքդ ծռիր, թե չէ քիթդ ու
ճակատդ քնքուշ կշռեն գաղթականների կախ
տված հոտավետ լվացքները։ Պատշգամբի ծալ-
րում մտիր դռնից առանց թակելու. կիսամութ
սենյակ. առաջ կըտեսնես մի տախտակե սեղան,
աչքերդ, վոր մթին ընտելանան՝ կըտեսնես մի
պահարան, մի նեղ փայտե նստարան սեղանի ա-
ռաջ և թախտ անկյունում. կեղտոտ ու պատա-
ռոտած պատառներ, վորոնց վրա կըտեսնես փայ-
տոճիլների դեմ մղված արյունահեղ կովի հետ-
քերը։ Սա «Սպարտակի» կոմիտեն է, ակումբը,
ավարախանան, նայած որին և որվա ժամին։ Այս
սենյակից մի դուռ տանում և հետևյալ սենյակը,
սա կատարյալ պալատ է առաջինի հետ համե-
մատած, վորովհետև մի պատուհան ունի, վոր
նայում է դեպի հավաքունի կտուրը, մի քաջ
բարձրութուն է պատուհանից մինչև կտուրը։
Սա մեր ամառանոցն է։ Այս սենյակում ապրում
են չերկու սպարտակյան ընկեր իրենց գրքերով

շրջապատված ու անհավասար պայքար մղելով
գիշեր ու ցերեկ փայտոճիւնների, մոծակների և
մեզ հետ, վորովհետև մենք եւ նրանց հանգիստ
չենք տալիս մեր տարածած այցելութուններով։
Ով անտեր անտուն ե, գալիս մտնում ե տղաների
սենյակը, գրքերը տակն ու վրա անում, ուղածը
վերցնում, հանգիստ պառկում նրա տեղերում ու
փառավոր խումփացնում, մինչ ծառայութունից
հոգնած վերադարձած տանտերը չի իմանում ուր
պառկի։ Յեթե ուտելիք կա, յեթե կողպեքի տակ
պիտի պահես։

«Սպարտակյաններս» կենցաղային տեսա-
կետից չերկուսի չեյինք բաժանվում—տեղացիներ
և չերեանցիներ. Մուշեղ Չալսյան, Բանաստեղծ և
յես չեկվորներ եյինք ու տեղացիների վորակու-
մով» «բասցականեր»։ Մեզ միացնում եյին այդ տե-
սակետից և «Բաբաշկային»՝ չերեանցի աղջիկ ընկ-
Բաբայանին։

Մանչ-աղջիկ եր։ Մյուս ընկերները հին
ծանոթներ ունեյին քաղաքում, տուն-բարեկամ,
ազգական։ Մենք չեկվորներս մեզ հետ բերել եյ-
ինք Բագվից ու Ռուսաստանից ռուսական հեղա-
փոխության տված «ռազմախը» կենցաղային նիստ
ու կացում, բարքերում և ռուսական ստեպների
չերգերը։ Տեղացիները նեղանում եյին մեզանից
չերբ մեր «ռազմախը» չափից անցնում եր ու շո-

շափուամ նրանց տեղերն ու իրերը, բայց նրանք և՛ սիրում եյին մեզ, և՛ մի տեսակ հարգում, վորովհետև հեղափոխական յերկրից յեյինք յեկել. կարոտագին հիացմունքով լսում եյին Մուշեղ Չալանին, յերբ նա իր սքանչելի տենորով ունա ժողովրդական յերգեր եր յերգում Հայաստանի սահմաններից յերբեք վոտ դուրս չդրած ընկերների շրջանում Այդ յերգերից մեկը գիտեր և յուրատեսակ վարիացիաներով ու հայկական ակցենտով յերգում եր և մեր սիրելի Ղուդասը: Ստենյկա Ռագինի յերգն եր դա.

Есть на Воле утес.

Диким мохом оброс...

— Հը, Ղուկաս, Մոսկովում ի՞նչ տեսար, ձեռք եյինք առնում Ղուկասին հաճախ, յերբ նա վերջացնում եր իր յերգը:

Ղուկասն ել մեր ընկերներից շատերի նման ամբողջ հոգով ձգտում եր խորհրդային Ռուսաստան: Միքանի շաբաթ առաջ նա փախել եր Թիֆլիզ, վոր այնտեղից Մոսկվա անցներ, բայց Յերկրային Կովկասյան Կոմիտեն Ղուկասիս գլուխը նորից դեպի Յերևան եր շուռ տվել: Ղուկասն անփոխարինելի յեր Հայաստանի մեր կազմակերպության համար, իբրև հմուտ կազմակերպիչ, ուժեղ կամքի տեր և խիստ կոնսպիրատոր: Նրան թվում եր, վոր ինքն իր հեղափոխական

եներգիային կարող ե չելք տալ միայն խորհրդա-
յին Ռուսաստանում: Նա կարոտ եր պրոլետա-
րիատի քաղաքացիական կռվի: Ինքը բնիկ չերե-
վանցի, թեմականի սան, աղքատ ընտանիքի գա-
վակ՝ ամբողջ կյանքը Յերևանում անցկացրած՝
նա անտակ, սուրասյր ատելություն ուներ դեպի
հայ սեմինարիզմը, վարժապետիզմն ու մեշչանա-
կանությունը:

Սպանելի՛ր՝ նա չեր համաձայնի մտնել աշա-
կերտական ճաշարան, ուր մեծ մասամբ դաշնակ-
ցական աշակերտությունն եր հավաքվում, չեր
անցնի բուլվարում թրե չեկող դաշնակցական,
մաուզերիստական, աֆիցերական-պարլամենտա-
կան վոհմակի միջով: Թվում եր, վոր Ղուկասը
նրանց մեջ կըմտնի միայն հեղափոխական դա-
տաստան կատարելու, իսկ քանի դրա ժամանա-
կը չի հասել, քանի ուշժը չեր հասնում Ղուկա-
սըս խունացած կապույտ բլուզը հագին, մաշված
կեպկան լոթիավարի՝ գլխին դրած, ծնկներն ու-
ռած գորշ շալվարով, վոտներին հասարակ չուստ՝
մտադբաղ, չերբեմն հեգնական հայացքներ նետե-
լով կկոցուն աչքերին մենակ կամ մեզանից մեկ
չերկուսի հետ անցնում եր Աբովյանով: Անողոք
եր ընկերների թուլությունների, ինչպես հիմա
կասելին՝ թեքումների հանդեպ, սուր հեգնող, բայց
և ընկերասեր, պարզ ու շիտակ:

Աղքատիկ կոպեկներ եր հավաքում, վոր բու-
կինիստից բնագիտական և գլխավորապես աստղա-
գիտական գրքեր առնի:

Արմենակը (Բուդաղյանը) ավելի տեսական
թեքում ուներ և սիրում եր վիճել ուրիշ կուսակ-
ցությունների չերիտասարդների հետ:

Հիշում եմ՝ ինչպիսի ուրախությամբ ու հետա-
քրքրությամբ մենակ մի որ ժողովի հավաքվեցինք
մեր Կոմիտեյում: Խաչրհրդային Ռուսաստանից
յերեք ընկեր եյին յեկել և զեկուցում պիտի տա-
յին մեր խմբակում: Վերջապես «այնտեղից» յե-
կած ընկեր պիտի տեսնեցինք:

Դժբախտաբար մեր վոգևորության փուլը
շատ շուտ իջավ վորովհետև ընկերները համարյա
վոչինչ չկարողացան պատմել և մեր հետաքրքրու-
թյունը լուրջ բացատրություններով բավարարել:
Համա ատեցինք յեկածներին, մանավանդ վոր
նրանցից յերկուսն ել աղջկերք եյին ու բավա-
կան զարդարված: Այս վերջին հանգամանքն ար-
դեն ավելորդ պատճառ եր, վորպեսզի Ղուկաս
անողոր Նրանց անարժան համարեր պրոլետա-
րական հեղափոխության յերկրի ողն իսկ շնչելու:

2-րդ ԹՌՈՒՑԻԿԸ

Թուլցիկները յերեկոյան ժամը 10-ին Ղու-
կասն ու գրաշար Գարեգինը բերին Կոմիտե: Աղ-

ջիւերքն արդեն շրեշը պատրաստել ելին. նրանք հազիվ թէ իրենց տներում գաթացի համար աչնալիս փոքերութեամբ չուղ և ալչուր խառնած լինեցին, ինչպես վոր աչն գիշեր ջուր և ալչուր խառնեցին մեր հեղափոխական լավաշների — թոււցիկների համար: Բարաշկան ուղղակի գծվում էր, փոքերութեամբ նրա գնչիկը բրտնել էր, մանչի չուրը ճակատին կպել, բոլոր աղջիւրքն ել գոշաղ ընկերներ ելին չերեում աչգ գիշեր:

Կոմիտեն Առկասի գլխավորութեամբ ընկերների մեջ բաշխեց փողոցներն ու հիմնարկութեանները: Ժամը 12-ից հետո, շրեշի բանկաները մեկի ձեռքը, թոււցիկները մյուսի՝ գուլգ-գուլգ ցրվեցինք մեր կվարտալները:

Փողոցներն արդեն մեռել ելին, հատ ու կենդ մարդիկ ելին պատահում՝ կլուրից վերադառնալիս:

— Շատ շուրուխ չանեք, հա՛, խրատում եր Առկասը գուլգերին, մենակ, վոր շատ նեղն ընկներ, սիլի-բիլի տվեք ձեզ: Գիշերն աչնքան ել բարեհաջող չեր թոււցիկներ կպցնելու՝ պարզնկա լուսնկա գիշեր էր, բաց կոնսպիրացիայի համար լավ էր դա, լուսնցակ գիշերին՝ գուլգեր, մե՛ծ կասկածը պիտի դարձեցներ:

Հենց վոր նկատում ելինք մեզ մոտեցող մարդ կամ խումբ՝ խկական սիրահարի քայվածք ու գիրք ելինք ընդունում:

Ինձ ու Բարաշկային վիճակվել եր թուացիկը
կապանել Անգլիական զնդապետի շտաբի գոանը:

Դժվար գործ եր դա՝ վերսկսեալ շտաբի գրու-
ներին մշտական անպակաս ելին չերկու խոժո-
ռապեմ հինգուս պահակներ:

— Ագա, վոնց պիտի անենք, կորած ենք,
մեռած բան ա, կրկնում եր Բարաշկան, բանի մո-
տենում ելինք Անգլիական շտաբին, վերսեղ աչ-
ժըմ Չեկան ե:

Գնում ելինք փողոցի ստվերոտ կողմով: Հան-
կարծ մի ֆալստոն անցավ. բաղաքի կոմենդատ
Շախաթուհին եր վերադառնում կուրից: Դար-
բասում թաղնակեցինք ու սպասեցինք մինչև Շա-
խաթուհին իր տուն մանի:

Անգլիական շտաբի անկցուհին չհասած թը-
ռուցիկի սպիտակ յերեսը շրեշեցինք. չես վեր-
ցրի թուացիկն աջ ձեռքս ու նույն աջ ձեռքովս
փաթաթեցի Մարույի մեջքին ու աչապես զլուխ-
դլիսի գիշերային սիրահար գուլգերի նման որոր-
վող քալերով ուղղվեցինք դեպի Անգլիական շտա-
բի դուռը, միշտ պատին մոտիկ քալելով:

Ժամի 2-ի մոտ բոլոր գուլգերն ել վերադար-
ձան դատարկ ձեռներով ու վողկորությամբ
լի. ամենքն ել ամեն տեղ անփորձանք կապրել
ելին թուացիկները: Յերեկի դրա համար եր, վոր

այն գիշեր այնքան հպարտ եր հնչում Մուշեղի տենորը:

Сбейте а-коо-вы,

Дайте мне волю,

Я научу вас свободу любить...

Գիշերն անցնում եր, բայց դեռ մենք չեցինք ուզում ցրվել, խոսում եցինք, չերազում, պատկերացնում կոմիկ ձևերով, թե ինչպես պիտի շժմեն առավոտյան դաշնակցական ջոջերն ու լակոտները:

Շատ չերգեցինք մենք այն գիշեր: Լուսաբացին չեա ու Ղուկասը մեր մեջ վորոշեցինք, վոր մի բան մոռացել ենք անել, վերցրինք մի չերկուտանյակ թռուցիկ և ուղղվեցինք դեպի այն թաղը, ուր գինվորական հաստատություններն եցին ու կազարմաները:

Շտաբի մոտով անցնելիս նկատեցինք վոր պահապանը անվրդով խոմփացնում ե քարին նըստած, հրացանը ծնկների մեջ առած: Ղուկասը թռուցիկն անցկացրեց խշտիկի վրա և անցանք:

Անցնում ենք կազարմաների վանդակապատ պատուհանների տակով, այնտեղից դալիս ե գինվորական քրտինքի հոտ և աններդաշնակ վաղորդացին խոմփոց. ամեն պատուհանից մի-մի թռուցիկ ենք ներս ճխտում ու անցնում, մի տեղ միայն գինվորը հանկարծ դարձնեց ու դալրա-

ցած մըթմութաց, կարծելով վոր մենք ուզում ենք նրա կազմունի փաթթոցները (արմատիկ) թոցնելու պատուհանից:

Ղուկասը գնաց տուն քնելու, յես յեկա մեր ղինվորական պետի վարչությունը և մուտքի դռան յերկու կողմերում մի-մի թուղցիկ կապնելուց հետո պարտքս լիովին կատարած համարելով յերջանիկ հոգնածությամբ քնեցի գրագիրներին ննջարանում անդոշակ թախտի վրա:

Մեր թուղցիկը ունի մի պես պայթեց դաշնակցականների գլխին: Սա առաջին նախադգուշացումն էր, գլուխ բարձրացնող «ներքին վտանգը»: Մինչև այդ դաշնակցականներն այն համոզմունքն ունեցին, վոր բալլշևիզմը Հայաստանին չի կպչի և յերջանիկ ելին իրենց այդ միամիտ համոզմունքից: Հայաստանում ապրող հատուկ կենդ բալլշևիկները դաշնակցականների համար անվնաս յերազողներ ելին. բալլշևիկների հետ հանդիպելիս լոթիավարի գրուցցի ելին բռնում և վեհանձն ներողամտությամբ ասում՝ լավ տղերք էք: Մենք դաշնակցականների աչքում մի տեսակ ընտանի անվնաս դարձած զազաններ ելինք Յեվ հանկարծ այդ զազանը իր ժանիքն և ցուցց թալիս ու ճանգերը բաց անում:

Դաշնակցական մինիստրները չեցին ուզում հիասթափվել «խելոք» հայ բալլշևիկներից. ուզում:

Ելին իրենց մխիթարել, վոր թռուցիկը «գիտա-
կից» ու «լուրջ» բալլէիկներ ձեռքի գործը չե-
րա համար ել իսկույն կշեթ նրանց ախրանկայի
պետ բեմական ոֆիցեր Շախաթունին բարձր
պատիվ ե անում իր սեփական կառքով այցե-
լում ընկ. Արշավիր Մելիքյանին և հարցնում թե
ո՞վ ե թռուցիկի հեղինակը: Ընկ. Արշավիրն ի
հարկե չքմեղանում ե, թե դա բալլէիկների գոր-
ծը չե:

Դաշնակցական կառավարության ամբողջ գաչ-
րույթն ուղղվում ե «Սպարտակ» կոչված «գիմ-
նազիստ աշակերտ, անմուրուս լակոտների» դեմ:
Սակայն դաշնակցական ժանդարմապետ Գյուլ-
խանդանյանը չի դատարում «իսկական» հեղի-
նակներին փնտռելուց և... գտնում ե:

Այն ուր, յերբ պատերին կապրած մեր թռու-
ցիկները գոչում ելին՝ «կորչի դաշնակցությունը,
կորչեն ազգայնական, շովինիստական հանրապե-
տությունները, կեցցեն Անդրկովկասի Խորհրդային
Հանրապետությունը և Խորհրդային Ռուսաստա-
նը», հենց այդ ուրվա յերեկոն դաշնակցական
պարլամենտի նիստն եր: Նիստի կեսը մոտեցած
կլլիներ, յերբ միքանի ընկերներով վորոշեցինք
ներս մտնել, դաշնակցական պարլամենտի տրա-
մադրությունը հոտոտելու: Մենք ել մոտեցանք
դռանը, տեսանք Ներքին գործերի մինիստր

Գյուլիսանդանյանը դռանը կանգնած, յերկու մա-
ռուզերիստ ել հետը: Մենք իրար աչքով արինք՝
դաշնակցական պարլամենտի դռանն արդեն լավ
հոտ չի փչում: Դռնից դուրս յեկան թևանցուկ
մի մարդ և մի կին. հանգիստ զրուցում եյին:
Գյուլիսանդանյանը կտրեց նրանց ճանապարհը.

— Պարոն Սահակյան, դուք ձերբակալված
եք. հետևեցեք ինձ:

«Պարոն» Սահակյանը շշմած, խոսք ել չկա-
րողացավ ասել. դաշնակցական մինիստրը, վոր
այդ բոլեյին կատարելապես իր դերումն եր իբրև
ժանդարմապետ, առաջնորդեց ձերբակալված զույ-
ղին կամենդատուրա:

— Տղերք, փափաց մերոնցից մեկը, ձերբա-
կալվածը մեր նոր յեկած ընկեր Մարտին Սա-
հակյանն ե. սկսվում ե...

Հանկարծ հիշեցինք, վոր Ղուկասը պարլա-
մենտի նիստի վերջը մոտենալիս բալկոնից թռու-
ցիկներ պիտի ցրեր պատգամավորների գլխին:
Շնչակտուր վերև վազեցինք բալկոն, վոր նրան
յետ կանգնեցնենք այդ քայլից. բոլոր նշաններն
այն եյին ասում, վոր պարլամենտի անկյուննե-
րում այդ յերեկո պահակների ու մառուզերիստ-
շպիկների պակաս չեր զգացվում: Ղուկասը բլու-
ղի տակ ծոցը լիքը թռուցկներով արդեն պատ-
րաստվում եր իր գործը տեսնելու. հազիվ համո-

դեցինք, վոր յետ կանգնի իր խիզախ քայլից.
չեցինք ուզում, վոր յերկու վոտով թակարդն ընկնի:

Ուշ գիշերով վերադարձա բնելու. սենյակում
գրագիր ընկերներս Ղամարլվից բերած մաճառ
եցին խմում, քեֆ անում: Բաժակ-բաժակի յետե-
վից՝ ինձ ել տարավ քեֆի հոսանքը:

— Դռան վրա քու հունարն ա... լավ, լավ,
գիտենք, փափսում եր ականջիս գրագիր Արմե-
նակը, ուսիս խփելով: Յաման եք, հա... Աֆի-
ցերները կատաղած են. վոր ձեռքերն ընկնեք...

— Տղերք, խմենք են մարդկանց կենացը, վոր
լավ բան ե ուզում և մի խոսքով...

— Խմենք սոցիալիստների կենացը, գոռաց
ավագ գրագիրը:

Նրա յեղբայրը սոցիալիստ-հեղափոխական
եր, ինքն ել եղ ջուռա մի բան:

Ալլահվերդին ինձ մոտ եր:

Քեֆը դիսկուսիա չե: Խմեցինք:

— Զուբար ջան, հոգուդ դուրբան, մի պար-
ծենա թե մենակ դու յես եղ գործի յետևից գը-
նում, յես ավելի աշխատավոր եմ, հերս ել, պապս
ել, պապիս պապն ել ռանշպարներ են յեղել—
թամուզ աշխատավոր: Քու մորդ թուրքը մորթել
ե, թուրքը քրոջդ տարել ե—չե: Ռաստովից յե-
կել, հեշտ-հեշտ խոսում ես, քարոզում. ախր յես
վո՞նց յեղբայրանամ թուրքի հետ...

Մաճառն ու արյուկն գլխին ելին խփել,
ձեռքն ել սեղանին խփեց:

Տրագեղիա, հրդեհ:

— Զո՛ւր ածենք: Ձե, հրդեհի դեմ հրդեհ:

— Դու գազանի պես ես դատում, չեթե ի-
հարկե գազանը դատողություն ունի. թուրքը
հային ե մորթել, հայը թուրքին ե մորթել, նո-
րից թուրքը հային ե մորթում, հայն ել՝ թուրքին:
Յեղա՛մ: Մինչև չե՛րք պետք ե վայրենի գազան-
ների նման ամեն քարի, ամեն թփի չետևից հայն
ու թուրքը իրար վրա հարձակվեն. դրա
վերջը չի լինի, չեթե մի բոպե չմտածենք, թե
ո՛վ և ի՞նչ պատճառներով ազգերին իրար ե թըշ-
նամացնում, կոտորել տալիս: Մաքրի՛ր աչքերիդ
արյուկն և դու ել կըտեսնես այդ:

Յեվ վիճում ելինք մինչև առավոտ:

Կողքի սենյակում բնակվում եր մեր սպա
Գոգոլեր: Նրա ամբողջ մարմինը, իր կեցվածքով
ռուսական հարցական նշանն եր հիշեցնում: Ուղ-
ղվում եր այդ նշանը միայն գեներալի առաջ և
մեջքից կես լինում՝ գործավարուհու առաջ:

Պարապմունքներից հետո նա ամեն իրիկուն
վերադառնում եր իր սենյակը, լուռ և մռայլ:
Դուռը կողպում եր ներսից և շարունակում խը-
մել մենակ: Կամաց-կամաց իրար չետևից տիրոջ

մարմնից բաժանվում ելին կետերը, կոշիկները,
հետո շալվարը, շապիկը...

Ստոպ...

Մնաց փոխանը:

Յեվ այդպես ել քնում եր Գոգոլներ, գլուխը
սեղանին դրած... Անվնաս ալգոհոլիկ եր:

Բայց այս գիշեր սատանան նրա փորն եր
մտել...

Նրա սենյակից լսվեց ջարդվող շշի ձայն,
բռունցքի հարվածներ սեղանին, պատին, — իսկ
հետո...

Մեր դուռը շրխկալի բացվեց ու՝ պատկեր —

Գոգոլներ մերկ, մեկ հարցական, մեկ բացա-
կանչական նշան դառնալով, մերկ թուլթը ձեռին
մոնչում ե.

Убью, зарежу большевиков...

Տղերքը վեր թռան, գրկեցին հերոսին ու տա-
րան իր սենյակը:

Հետո իմացանք վոր նախքան մեր սենյակն ար-
շավելը նա զինվորներից մեկին գազանաբար թա-
կել եր կոշիկի կրունկներով:

Սկսվեց առավոտյան սովորական գրասենե-
կային կյանքը:

Վորոշ ժամին տեղերնիցս ցից կուլ տվինք,
վրայից ել գեներալի «здравствуйте»-ն անուշ ա-
րինք և հետո քթերնիս կոխեցինք մեր թղթերի մեջ:

Աղյուստանտը միջանի անդամ անցնում գը-
նում եր իմ առջևից, բան պետք չեղավ, գնացի
մոտը:

Աչքը վախժվիւելով գեներալի դռանը գցելով,
քթի տակ, վոր մյուսներն ել չլսեն, տված թըղ-
թիս տողերին նայելով.

Ադա, քյոփողու, հենց մեր դռանը պիտի
փեշատեցիր եդ վռեդնի թուղթը. յանի հի՞նչ ա ձեր
պռագռամը, հի՞նչ ըք ուզում մեզանա, ծառայու-
թյուն ա, գոլցոխ ընք պահում, ոզըմ ըք ստեղ ել
տռառամը քցիք, գեներալ աղյուստանտ, պիսըռ
հավըսարացնիք: Տայուզներ...

Կեսորվա դեմ գեներալն ել արտահայտվեց:

Առավոտուց պատշգամբի տակ հովում սպա-
սում եցին—տասներկու զինվոր: «Գերմանուպը-
լենիցն եցին չեկել: Այդ մասին մեզ զեկուցեց մեր
սաժենահասակ չոփուռ Ֆելդֆեբելը, վոր ինքն ել
Գերմանի պլենիցն եր:

Տիպ եր. սկզբում չեա նրա վորոշ հույսեր
դնում եյի մեր կողմը քաշելու. զուր: Նրա ամ-
բողջ իդեալը գերմանացի փողոցային պոռնիկ-
ներն եյին. նրանց մասին գիտուն Ֆելդֆեբելը
ժամերով կըխոսեր. գերմաներենը, ռուսերենն ու
Համարլվի բարբառն իրար խառնելով:

Կեսորին գեներալը պատշգամբից անցնելով
նկատեց պլեններին:

—Սա ի՞նչ մարդիկ են:

—Կամիսիայի չեն սպասում, պարոն գեներալ:

—Սրանց ինչո՞ցու է կամիսիան, քե՞ֆ է, սալդաթ չեն, կանչեցեք եստեղ և իսկույն նշահակեք արտիլերիա:

Ռազմագերիները չեկան և հիանալի կարգով շարվեցին գեներալի առաջ:

—Յես շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնելով, դուք ամեն մի զորամասի վարդը կարող եք լինել, դիմեց նրանց գեներալը: Ձեզ կըցուցակագրենք և անմիջապես կուղարկենք բառարես:

Տղերքն իսկապես շախով զինվորներ ելին— առողջ, կարմրաթուշ, լավ հագնված և հին զինվորական պրոբի:

Նրանք մի ըռպե իրար չերես նայեցին, ապա հայացքներով մեկին մի քաջ առաջ քշեցին:

Պատվի վերցնելով՝ ձեռքը գլխարկին, այդ մեկն սկսեց.

—Պարոն գեներալ, մենք խնդրում ենք մեզ չպահել. թույլ տվեք մեր տները գնալ, ութ տարի չե չենք տեսել:

—Ի՞նչ, մոռնաց կատվից առյուծ դառնալով գեներալը խոժոռ հայացքը խոսողից մյուսների վրա քցելով. լսում եք, դարձավ նա աղյուսաճարին. տուն են ուղղում գնալ: Իսկ ես չե՞ք ուղղում, բալլշիկներ, սրիկաներ, ավազակներ:

Գեներալը բռունցքը մոտեցրեց խոսողի քթին:

Սա քիթը մի կողմը տարավ և շարունակեց.

— Մենք լսել ենք, վոր այստեղ դեզերտիր-
ներ շատ կան, թող քիչ ելնրանք ծառայեն, թող
հիմա ել ծառայեն նրանք, վոր թիկունքում ճարպ
ու վոսկի չեչին դիղում, բեֆ անում, չերբ մենք
ակոպներում փտում, հոտում եչինք... Մենք տուն
պիտի գնանք:

— Գնդակահարել սրանց, չես ձեր...

*

* *

Հապա մի կերեք չերկու բաժին «Չոլմագ»,
մի բաժին լյուլաբյաբաբ, վրայից ել մի ֆունտ
ծիրան, դրանից հետո կարող եք մի բան հասկա-
նալ «Մարքսի Տնտեսական Ուսմունքի» 3-րդ հա-
տորի ֆորմուլաներից:

Մանավանդ չեթե այդ աշխատանքը փորձում
եք կատարել անգլիական այգու խոտերի մեջ
պանկած:

Ավելի լավ ե այդ գրքով պաշտպանիր դեմքդ
չետկեսորչա արևի կծող ճառագայթներից և քնիր:

Դժվար.

Կողքովդ անցնում ե վորբերի մի խումբ
վարժուհու առաջնորդությամբ. նրանց փորում
ամերիկական կրուպա չե, աչքերում հիվանդու-
թյան թախիծ, իսկ վարժուհին մեջքից ձուլել ե,
վոր փոքրանա և իր իշի տոտիկները գետնին

խափուամ՝ «Մեր հայրենիքի» տակտով և իր հրեշ-
տակային ձայնով չերգել սովորեցնում.

«Մեր հայրենիք ազատ անկախ,

Մեր թշնամուց ազատված»:

Փակում ես աչքերդ, սկսում խորհել իմպե-
րալիզմի, մանդատների, մանկավարժության և այլ
բարձր նշութների մասին և հանկարծ մեկը անըս-
պասելի քնքշությամբ նստում ե փորիդ:

— Կըտրաքվես, չե՞:

Այս չերեկո այստեղ ժողով ունենք. դրա հա-
մար ենք թավալվում այս խոտերի վրա. գալիս են
մեկ-մեկ տղերքն այգու զանազան դռներից ու
պատերի փլվածքներից: Մթնում ե արդեն, բայց
դեռ 6-7 հոգի չենք: Ու՞ր չեն մյուսները, ի՞նչ
չեղավ Ղուկասը: Սկսում ենք անհանգստանալ:
Չկա Արմենակը, չկա Աղասին և ուրիշները:

Շտապ մոտենում ե մեզ ընկերներից մեկի
չեղբայրը. կանչում մի կողմ Բաբաշկային, փրս-
փսում են. Բաբաշկան խաչթվածի նման բռնում ե
նրա ձեռքից, պապիրոսը դեն նետում. գալիս ե մեզ
մոտ.

— Տղերքն ու աղջկերքը բռնված են. Աղա-
սու մոտ ել ցուցակն ե բռնված:

Ճղեք:

Ցրվում ենք տաքեր ուղղություններով:

Վազում եմ Ղուկասի տունը, վոր զգուշա-
ցնեմ. նրա մոտ դեռ թոուցիկներ կային:

Բայց նա արդեն իր գլխի ճարը տեսել էր:

Մտա մեր գրասենյակը: Գրագիր Արմենակին մի կողմ քաշեցի ու ասի վոր իսկույն մի վկայական պատրաստի ուս գինվորի անունով:

Խամ չեր. իսկույն գրատեց:

Մոտո մնացած թուղթիկները տարա թագ-
ցրի պատշգամբի ներքև քարի չետեր, ուր նրա-
տուժ էլին գեղերաիրները:

Եզուց պիտի բերեն լցնեն ելի նրանց մեր
բակը, ձեռները կրնկնի, կրկարդան:

Արագ քայլերով անցնում էյի Աստաֆյան,
փողոցով, չերբ մոտիկից լսվեց մառազներների հա-
մազարկ, հետո հրացանների. խանութները արագ
փակվեցին, փողոցն ու բուլվարը մի բոպելի մեջ
դատարկվեց:

Փախե-փախե: Հավ եր. ես ել հետները փա-
խա, մինչև դուրս չեկա Դահիրման-Քուչասի: Այդ-
տեղ եր բնակվում բազմեցի ծանոթ մի ձախ դաշ-
նակցական բանվոր: Այդտեղ թագնվեցի մի գիշեր
ու մի ցերեկ:

Ընկերը լուր բերեց. մերոնց բոլորին ել
մեկիկ-մեկիկ ֆալատոնով չեկել տներից հանել
տարել չեն կամենդատուրա. ծաղր ու ծանակի
չենթարկել: Մեծերից Հասբաթը չեր տարել մա-
ռազերիստների վիրավորանքները, փոխադարձա-
բար վիրավորել ե կամենդատին և մի ապտակ կերել:

Սա իր վրա եր վերցրել թուղցիկի պատասխանա-
նատվությունը: Աղասու մոտից ել իբրև քար-
տուղարի ցուցակն եյին գտել: Սրանց յերկուսին
բանտ եյին տարել, մյուսներին արձակել: Փրնտ-
ուում եյին Ղուկասին ու ինձ:

Դէ, փնտռեցէք:

Առավոտը լույսը չբացված քաղաքից դուրս յե-
կա դեպի Գետառչայ, այնտեղից թոխմախան-գետլը:
Վերջը շուռ տվի դեպի կայարան:

Ասացի մի ապրանքատար վագոնի պլաշատ-
կում կուշ կըգամ, կըգնամ Լենինական: Բոբիկ, ռաս-
վարի բլուզով, շեկ իծի մորուքով, ծոցս ել ռուս
արձակված զինվորի վկայական, ռվ պիտի ճանաչի
կամ ճամբես կտրի յերկաթուղում:

Յես ել մոտեցել եյի կայարանին, տեսնեմ
պլատֆորմից ժողովուրդը մաքրում են. դռդռա-
ցնելով ափտոմոբիլ կանգնեց. այնտեղից դուրս
թռան Շախթունին իր աղյուտանտով, ավտոմո-
բիլի դուռը պահեցին, յետո դուրս թռավ Խա-
տիսյանը, հետևից հասավ Փայտոնը, այնտեղից
ել պրեմիյերի դեղին չեմոդանները, մեծ ու
փոքր, լուրջ ու կոկետ չեմոդաններ լակեյների
ձեռքին:

Այս ամբողջ շքախումբն ուղղվեց դեպի կանաչ
վագոնը:

Պոչդ քաշի, Սպարտակ, քո տեղը չէ:

Խճուղի կա, զոր տուր վոտներիդ, գնա մին-
չև բախտի դուռը բացվի։ Ու գնացի։ Շոքը չեր
քնկել դեռ, քեֆով գնացի։ Իսկ յերբ հոգնեցի ու
շոքն ել նեղեց, շուռ տվի թուրքի բոստաններից
մեկը։ Չադր եր յերևում, տակն ել սեխի ու
ձմերուկի մի շեղջ։

Սեխն ու ձմերուկի համը գիտելի, բայց
թուրքերեն, վոչ մի բառ։ Սակայն ես բոստանում
բախտս բանեց։ Շապիկ-փոխանով բոստանչին
թեպետ թուրք եր, բայց Յերևանի գիմնազիավարտ
եր, ուսուցիչն գիտեր։

Յես ել ուսուցիչն փոխ, վոր տունն ելի վերա-
դառնում, Ռասսեյա։

Յես իմ հայրենիքի հովն ու զովը հիշեցի,
նա ասեց, վոր ճիշտ ե, այստեղ շոք ե. յես իմ
հայրենիքի ձմերուկների գովքն արեցի, նա իր
ձմերուկներից մեկն առաջարկեց, վոր ուտեմ
զովանամ։

Վոր ձմերուկի կարմիր սիրտը բացվեց, խո-
տակցիս սիրտն ել բացվեց։

Դարդ ուներ։

Հեռվից թնդանոթաձողթյան խուլ վորոտն
եր հնչում։

Բոյուր-Վեդու կովի ձայնն եր։

— Ե՛հ, ասացի, յեղբայր, ձեր յերկիրն ել
վատ չե, հարուստ յերկիր չե, բայց վոր խաղա-
ղությունն չկա, քանի կոպեկ արժե...

—Հա, հա, եղ առա, ընկեր, մարդ գլուխը
առնի գնա. ինչքան հայ ընկերներ ունե՛լի, ծա-
նոթ աղջիկներ, հիմա հետո ել չեն խոսում. իրար
ենք կոտորում, ինչո՞ւ: Յե՛վ բոլորը նրանից ե,
վոր ուսը ետեղից գնաց...

Չմերուկը վերջացավ, ծարավս ել հագեցավ.
ուս գինվորը քաղաքականութ՜յունից շատ բան
ե հասկանում, վոր չերկար ու խոր դատողու-
թ՜յուններ անի քաղաքական խրթին հարցերի
մասին, են ել ուսում առած գիմնազիստի հետ:

Ռսական մի «սպասիբո», «Աստված գործերիդ
աջողութ՜յուն» յե՛վ պրծավ:

*
* *

—Դո՞ւք եք Չուբարը:

—Ձեր խոնարհ ծառան:

—Հետե՛վեցեք մեզ, պարոն կամենդանտը
ձեզ կանչում ե:

Մեկն առաջիցս, մյուսը՝ յետևիցս, գնա-
ցինք կամենդատուրա:

Բռնված ես, բանտ պիտի նստացնեն. հո ան-
նուշ զրույցի ու քաղցր թե՛լի չեն հրավիրել: Հա-
շիվդ լավ բռնի ու պարոնների հերն անիծի:

—Պարոն պարուչիկ, բերինք:

Կեպկադ ճակատիցդ յետ գցած, պապիրոսդ
բերնիդ՝ ներողամիտ ժպիտ շնորհիւր քեզ բերող-
ներին և արհամարհական հայացքդ նետիւր պարոն

պարուշիկի պագոններին, հետո ուղիղ աչքերին
ու պապիրոսի ծխացնելուց հետո լեզվով բերնիդ
մշուս կողմը տար ու վեր ցցիր. գլուխս կըտամ,
յեթե պարոն պարուշիկը չկատաղի:

— Պարոն Զուբար, դուք զինվոր եք:

— Ձեզ հայտնի պիտի լինի, պարոն պարուշիկ:

— Ապա ինչո՞ւ զինվորական համազգեստով
չեք:

— Ձեր կառավարությունը չի կարողանում
հագվեցնել իր բոլոր զինվորներին, պարոն պա-
րուշիկ:

— Լուեք, պապիրոսը դե՞ն հետեցեք, կեպկան
ուղբեցեք, ուղիղ կանգնեք:

Գոռ փոթորիկ, ամպ սւ կայծակ:

— Պապիրոսս պրծավ, պարոն պարուշիկ,
կարող եք հանգստանալ:

— Ձեր ազգը, անունը, հոր անունը, տարիքը,
կայն, կայն:

Յես իհարկե Սպարտակի անդամ եմ, բայց չեմ
կական կազմակերպության գոյություն ունենալ
չունենալը չգիտեմ, ո՞վ է գրել թուղթիկը, նույն-
պես չգիտեմ, թուղթիկներ կպցրել եմ: Պրծավ,
եւ ուրիշ ցուցմունք չունեմ: Ստորագրում եմ:

— Նստեք այնտեղ, սպասեք կամենդանտի
կարգադրությանը:

Սպասե՛ք:

Անկյունում մի մեծ ամերիկական մանդատ,
այսինքն ներողութուն—Ամերիկայից յեկած շո-
րերի մի տյուֆ ե ընկած: Այդ շորերը մի ժամա-
նակ քանիքանի մարդկանց համար անհրաժեշ-
տութուն են յեղել, հետո բարեգործության միջոց,
հետո սպեկուլյացիայի ապրանք, վերջը՝ գոյու-
թյան իրական ապացույց, իսկ այժմ ել թող ինձ
համար բազկաթուռ, մահճակալ ծառայի:

Ամեն մի իր վոյրքան տարբեր նշանակու-
թյուններ ե ստանում:

Այ, որինակ իմ շուրջը պտուտ են գալիս սե
ատլաս բլուզներով ու սե ատլաս գալիֆեներով
բարակիրան յերիտասարդներ:

—Ընկեր Չուբար, դուք միթե ինձ չեք հի-
շում Բագվից, յես այնտեղ աշխատում եյի Ավիսի
հետ:

Միթոմ իրենք ել բալլճեիկ են, սիրտդ բաց
արա նրանց առաջ:

Վո՞նց չե:

Ճանաչում ենք իրար իսկական եությամբ:

Շպիկներ եք, սիրելիներս:

Յեվ յես գերադասում եմ գրականիցս հանել
Մալոյի վեպի «Մի ընտանիքի մասին» ու նրա
մեջը խորասուզվել:

Յերեկո եր արդեն, ծառայողները ցրվել եյին,
մնացել եր մի պահակ դռան կողքին ցցված: Յես

արդէն պատրաստովում ելի Ամերկական տցուկը մահճակալ դարձնել, յերբ շպորները շրխկացնելով ներս մտավ Շախաթուհին:

—Ախ, դուք այստեղ եք. ինչո՞ւ:

Այս հարցին պատասխանելու տարբեր ձևեր կան ի հարկէ:

—Միթե դուք հիմա մեծամասնական եք, յետ ձեզ դաշնակցական ելի իմանում:

Այս հարցին շատ վորոշ պատասխան կա:

—Մի ժամանակ դուք ել դերասան ելիք պարոն կամենդանտ:

Կերամք:

Համով չե՞ր. անցնում ե ներողամիտ տոնի:

—Ախ, յեթե իմանալիք, ձեզ հո հայտնի պիտի լինի, մենք ել սոցիալիստներ ենք, համարյա կոմունիստներ: Բայց դուք շտապում եք—այս տասը տարուց հետո, խնդրեմ անցնենք սոցիալիզմի պայծառ շենքի կառուցմանը, թե չե հիմա այս ավեր յերկրում ի՞նչ սոցիալիզմ, ի՞նչ կոմունիզմ:

Շախաթուհին այնպես եր խոսում, կարծես բեմում լիներ, լուսնյակը նայում եր պատուհանից, սենյակում կիսաստվերներ, ինքը մի հասակ առած մարդ, յես՝ Փանտազյոր յերիտասարդ և ահա նա ձեռքը հայրաբար ծնկներիս խփելով՝ խրատում ե.

—Տասը տարուց հետո դուք այս յերկրից
վռչինչ չեք թողնի և... առհասարակ... ավելի
լավ ե այդ հարցերի մասին այստեղ չվիճենք: Ինձ
բանտ եք ուղարկում, այստեղ եք պահում, թե
ազատում եք—սա ե ինձ հետաքրքիր:

—Դուք շատ ջղային եք. մի ժամից յերևի
ձեզ կազատենք:

Գալանտ ժանտարմ ունի դաշնակցությունը:

Նա գնաց իր յետևից թողնելով ողբկոյոնի
ու սրիկայության մի խառը հոտ:

Պատուհանից լսվում ե բուլվարի յերաժշտա-
խմբի նվագածությունը: Բոտոնդում փոքրիկ
սեղանների շուրջը հիմա նստոտած են դաշնակ-
ցական շեֆերը, պաղպաղակ են ուտում ու պոլի-
տիկոսների զրույցներ անում:

Կամենդատուրայի շենքում խոր լռություն ե.
մենակ հեռու սենյակից յերբեմն, յերբ յերաժշտու-
թյունը լռում ե, ինձ հասնում ե հոգեմաշ տրն-
տրնոց:

—Ելի եկավ, եկավ սալդաթի վախտը,

Տեր Աստվածը քանդի Նիկոլի թախտը:

Հետո ուրիշը.

«Երկու կապեկ փող տուր,

Երկու կապեկ փող տուր,

Հիվանդանաս, յարո ջան,

Վրեդ բերեմ դոխտուր:

Հերթապահ գինավորն ե, չի ուզում յետ մնալ յերաժշտախմբից և յերգում ե իր ռեպերտուարի բոլոր յերգերը:

Հետո իրար հետևից նույն սենյակից լսվում ե հեռախոսի պահանջկոտ ջղալին զանգահարությունը:

Զինավորի սերենադան դադարում ե, բայց զանգահարության պատասխանը չեմ լսում:

Միքանի բոպե անց, փայտի սանդուխները ճրճոացնում են, մեկը արագ բարձրանում ե և անցնում հերթապահի սենյակը:

Այնտեղից լսվում ե ռուսերեն բարկացկոտ.

— Վոքատեղ ե դեժուռնին... Խնչպե՞ս թե չկա, ինչո՞ւ չես պատասխանում հեռախոսի զանգին, յես քո... յես իմ մերը... յես Հայաստանի գինավորական մինիստրս մի ժամ զանգ եմ տալիս կամենդատուրա և պատասխան չեմ ստանում, սա անառականոց ե:

Բուլվարից անհոգ պապուլրին ե լսվում, ազգային մարշ, ծիծեռնակ, աղջի բախտավոր...

Զինավորական մինիստրը շարունակելով իր հայհոյանքը, իջնում ե սանդուխքից:

Կես գիշերի մոտ եր, յերբ հաճեցին ինձ բանտն ուղարկել:

— Առաջ ընկիր, հրամայեց պահակը (կանվոյը) հրացանը ստուգելով:

Այդ ըոպեյից նա իմ գլխի տերն եր:
Գնում եյինք:

— Վո՞ր բանտն ես տանելու, ընկեր:
Լուսթյուն:

Գնում ենք:

— Ընկեր, դու վոր առեստովանի յես տանում,
սկի մտածում ես թե ո՞ւմ ես տանում, ինչո՞ւ չեն
դրան դուզադ գցում:

— Զակոն չի:

— Ի՞նչը զակոն չի:

— Խոսալը:

— Բա խոսում ես...

— Ասում եմ քեզ զակոն չի:

Գլխիս տերը բարկանում ե: Լռենք:

Բայց ճանապարհը չերկար ե կանվոյի հետ
խոսելը «զակոն չի»:

Հո ինքս ինձ կարող եմ խոսել.

— Եդ ա ելի, վոր զակոն չի. գլխիդ խփեն
սալդաթ տանեն, մի խոսա, զակոն չի. դալբ պատ-
րոններով դուշմանի դեմ հանեն կոտորեն, սո՛ւս
արա, զակոն չի: Սալդաթի ոջաղի ծուխը կտրվի,
խմբապետն ու զորքեն զանգինան, մի խոսա,
զակոն չի. զորքեն խաբի, կաշիդ քերթի, հողդ
զավթի, սո՛ւս արա... Ե՞տ ա զակոնը. ես կառավա-
րությունը սաղ չերկիրը վերան դարձնի, ե՞ս ա
զակոնը, բալլեվիկը ժողովրդի աչքը բաց անի,
բալլեվիկին դուզախ գցեն, ձեռ ու վոտը կապեն,
ե՞ս ա զակոնը...

Մութը տեղը. զակոնը փակ:

— Ե՛ն որը մի թուղթ ելին կարդում մեր ու-
տի տղերքը, քո ասածն էր ասում են թուղթն ել-
ի՛սկ վոր գանգինին հայ-հայ, աշպարին
վայ-վայ:

— Ե՛ն թուղթը չեա եմ գցել ձեր ոտը...

— Յա...

«— Յա» — զարմանք:

«— Յա» — ուրախություն:

Եդ «Յան» էր, վոր անտեր գակոնի իզն ու
թողը կորցրեց:

Քաղզրագիտությունը վոտի վրա:

— Լավ ես ասում, համա կըլինի՞ քո ասածը:

— Կըլինի չեթե գեներայների, խմբապետնե-
րի, մինիստրների հախիցը գանք, վոնց վոր մեր
ուռա ախպերներն արին:

— Ախր ի՛նչ չեղան մեր շեկ ախպերները, չեա
նրանց ուշուհին մատաղ, են գնալն էր վոր
գնացին, սկի ել խաբար չեն տալիս:

Հանթարից մինչև բանտի փողոցի անկյուն
հասնելը ես հարցի պատասխանն ել տվի:

— Ե՛հ, ընկեր ջան, մուրազդ կատարվի, մնաս
բարով, ասեց իմ կանվոյը: Դա վերջին ընկերա-
կան խոսքն էր: Բանտի պատի տակ շրջում էր
պահակը:

«Ջակոնը» չեկավ նորից կանգնեց իմ ու իմ
գլխի տիրոջ միջև, բաժանեց իրարից:

Բայց միթե այդ գինվորի սրտում մի կոմբլիջ
չաաղմնավորվեց այդ գիշեր:

Հինգ ըոպէ չանցած իմ անուհս մտավ բան-
տարկյալների գրքի մեջ:

— Ինչո՞ւ համար եք ձերբակալված:

Հերթապահը մի դարմացած հայացք ե գցում
վռտիցս գլուխ:

Ըստ յերևույթին անսպասելի հյուր եր բաց-
շնիկ կալանավորն այս բանտում և յեռ առաջինն
եյի վոր խախտում եյի նրա քաղաքական կու-
սուլթյունը:

Քաղաքականների կամերա չունեյին, ուղար-
կեցին քրեականների բաժանմունքը:

Դռնապահը մուլթ բախով ինձ առաջնորդում
ե դեպի կամերան: Յերկար չըչխկացնում ե բա-
նալիների կապոցը, քնհատ մրթմրթացնում, վեր-
ջապես բաց ե անում դուռը:

Կամերայում մուլթ ե. աչքդ ծակեն, չես տես-
նի: Դո՛ւռն արդեն կողպված ե վրայիցս, ու յեռ
չեմ իմանում վոր կողմը գնամ:

Իմ անժամանակ գալուստս վոչ վոքի չղար-
թեցրեց: Խռմփոցի անհարդար կոնցերտ եր շուր-
ջրս, ծանր ոդ: Միքիչ առաջ գնալով զգացի վոր
հատակին մարդիկ են քնած: Կռացա, շոշափեցի:
Լավ եր չշոշափեյի:

Ձեռքիս տակից մեկը վեր թռավ, գլուխը
ճակատիս խփեց ու պանիկորեն բղավեց.

— Աման, խեղդում են, ու ոճիքս ճանկեց:
Յեռ նրա մազերից:

Ու քաշ եյինք տալիս իրար: Քնածները դար-

Թեցին. վորտեղից~վորտեղ մոմ վառեցին ու շրջապատեցին մեզ:

Չարթաճների համար անսպասելի ներկայացում:

Մեր քաջքուտոցը նրանց զվարճացնում էր:

— Տո՛ւր, դփի՛ր, նրանց համար միևնույնն էր, թե ո՞վ ո՞ւմ և ինչո՞ւ դփի:

Չարությունս գնալով աճում էր. չարանում էլի և ինձ վրա և հիմար դրության վրա և այս ամեն անծանոթ տիպերի:

Բավական է:

Հետ հրեցի անծանոթ հակառակորդիս և բարկացած դիմեցի բոլորին և վռչ մեկին.

— Տե՛ղ տվե՛ք քնելու:

— Վո՞նց չե, աղա՛ ջան: Ելի հրհուոց:

— Ա՛յ տղա, դու ո՞վ ես. վորտեղից եկար, քեզ ինչո՞ւ են ես ծակը կոխել:

Խոստովը բարձրահասակ թիկնեղ, խիտ մազերը ճակատին խոնված մի բանտարկյալ էր. նա, վոր մոմ վառեց:

Նրա խոսքի վրա բոլորը լռեցին:

Չեզ ի՞նչ թե ինչո՞ւ եմ բռնված: Թե կուզե՞ք՝ բացլճե՛կ եմ:

— Ուռա՛, մեզ մոտ բացլճե՛կ են բերել:

— «Կեցցե՛ք բացլճե՛կը. մենք հիմա նրանց ցույց կըրտանք...»

Ա՛յնպիսի խելագար ուռաներ, վոր շճեցի:

— Խուժան, սո՛ւս արեք. ի՞նչ դալմադալ ա կես դիշերին: Բանտապետին իմաց կըրտամ:

Պահապանն էր:

— Գնա՛, քուհն ել, բանտապետինն ել, գիշերվա գել...

Յես վոչ մի տրամադրություն չուներ ըստ պետական քաղաքական նվաճում կատարել քրեական հանցավորների այս վորջում:

Կրկնեցի իմ խնդիրը, վոր քնելու տեղ տան:

Բարձրահասակը իր ընկերոջ հետ պառկեց սեղանին և ցույց տվեց իրենց վոտների տակ ազատ մնացած տարածությունը: Սեղանի լայնությամբ մի արշին տեղ:

Կծվեցի ու խիզախ փորձ արի քնելու:

Անհարմար դրությունից անդամներս թմրում էին. Արևելյան կողմից փշում եր հյուրընկալներին վոտերի բուրմունքը, հարավային կողմից բաց պատուհանից արտաքնոցի գարշահոտությունը:

Ակրոբատիզմի մի քանի անհաջող փորձեր ել արի՝ մարմնիս տանելի դիրք տալու համար և հուսահատ իջա գահուլքիցս:

Ելի շոշափելով գտա մի բանտարկյալ հատակի վրա. գլուխս դրի նրա բարձի ազատ տեղը ու գլուխս գլխին կպցրած բնեցի:

Առավոտյան աչքս կիսաբաց, կես արթուն շուրջս դիտեցի. ի՞նչ ակամա հյուրընկալս արդեն վեր եր կացել և շեշտակի նայում եր ինձ:

Հեչ բարեկամական հայացք չեր:

Խնչո՛ւ բարեկամական պիտի լինի վոր, ան կոչ, գիշերով մարդու գոգը մտել քնել եմ:

Բայց չե. մի ինչ-վոր ուրիշ բան ե ասում նրա հայացքը:

Ըհը՛:

Այս գանգուր մագերովը այն վանեցի յերի-
տասարդ դեղերտիրն ե, վորին պապի հրամանով
մի շաբաթ առաջ բանտ եյի ուղարկել:

Հիմի հասկանում եք, ինչպես եր նայում ինձ:

Յերեք թե չորս որ նստեցի յես բանտում:
Այդ կարճ ժամանակամիջոցում հնարավոր չեր
մոտիկ ծանոթություններ կապել: Շուրջս քրեա-
կան տիպեր եյին:

Ամեն առավոտ մի ժամով մեզ հանում եյին
բակ ոդ շնչելու: Այդտեղ տեսնում եյի և բան-
տարկված պարոնայք ոֆիցերներին. սրանք ել քրե-
ական եյին, բայց ինչպիսի արհամարհանքով
վերից վար եյին նայում մեր կամերայի քրեա-
կաններին:

Դաշնակցական ժանդարմները հոգ եյին տա-
նում բանտարկյալների առողջության մասին. ստի-
պում եյին քառորդ ժամ ազատ շարժումներանել:

Դա լոկ ձևականություն եր. թե մարզանքի
դեկավարը (բանտարկյալ եր նույնպես), թե բան-
տարկյալները, դա համարում եյին բանտային ռե-
ժիմի պարտադրություն:

Մեր կամերայի դիմացի կամերայում բան-
տարկված եյին Ղազախեցի գյուղացիք, այնտեղից
վոչ մի ձայն չեր գալիս, մինչդեռ մեզ մոտ ամ-
բողջ որն աղմուկ եր:

Մի անգամ այդ խորհրդավոր կամերայի վան-
դակապատ աչքից ներս նայեցի:

Մի յերկու տասնյակ գյուղացիք՝ վոմանք փո-
րի վրա, վոմանք մեջքի ընկած եյին մերկ քարե
հատակին:

Լավուամ եր տնքոց:

Մի որ բակուամ մոտեցա նրանցից մեկին,
հարցուփորձ արի, թե ինչո՞ւ են բռնված:

— Զամուռն ելինք:

Յե՛վ չեյին իմանում, թե մինչև յերբ պիտի
փտեն աշատեղ, վոչ մի քննություն չեր կատար-
վել նրանց գործով:

Հազախեցու խնդրով միքանի դիմումներ
զրեցի պատշաճ մարմիններին:

Բանտապետի քիթը հոտ առավ և նա արգե-
լեց իմ տեսակցությունները դազախեցոց հետ:

Բայց կամերաները մտնելիս ու դուրս գա-
լիս միջանցքից մինչև բակ հնարավորություն ու-
նեյի զամուռններին խոսք տալ, առնել:

Նրանք արգեն գիտեյին ով եմ, գիտեյին թե
կա կարմիր Ռուսաստան, կարմիր բանակ:

Բանտարկությանս շորրորդ որը ինձ կանչեցին
բանտապետի մոտ ու հայտնեցին վոր յես ազատ եմ:

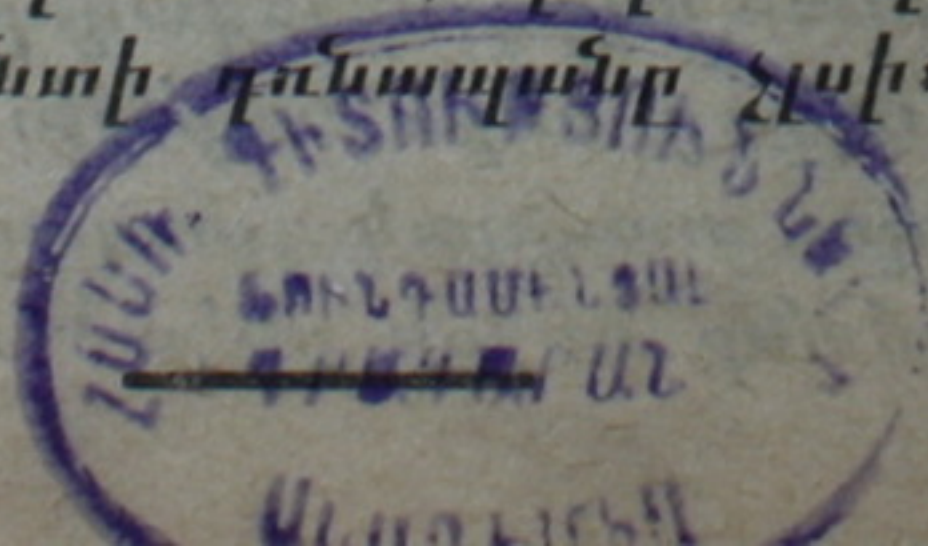
Բոլորը բակումն ելին:

Մնաս բարով ասացի դազախեցիներին և ուղ-
ղվեցի դեպի ազատության դուռը:

Զորս-հինգ հոգի դազախեցի մինչև դուռը յե-
կան հետս:

— Ասա՛ շուտ գան, ել հալ չմնաց մեր ջա-
նումը: Ամենայերիտասարդ դազախեցին եր:

Կամացուկ եր ասում, կարծես ինքն իրան
խոսում, վոր բանտի դռնապանը չաի:

9122 Ե 13400.

3

9-8

544

0712

(254)

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0043264

A 6956